

İLKÖĞRETİM OKULLARININ KARŞILAŞTIKLARI FİNANSMAN SORUNLARI

İsa KORKMAZ*

ÖZET

Ülkemizde ilköğretim zorunlu ve devlet tarafından parasız olarak sunulur. Fakat ilköğretim okullarının kendilerinden beklenen eğitim hizmetlerini sunabilmeleri için gerekli olan parasal sağlanmasında ciddi problemler yaşanmaktadır. İlköğretim okullarının gelir kaynakları ve fırsatları birbirinden farklılık göstermektedir. Okulların gelir durumuna etki eden en önemli faktör, okulun bulunduğu bölgenin ve dolayısıyla velilerin sosyo-ekonomik durumlarıdır. İlköğretim okul müdürleri okullarının gelirlerini artırmak için içindeki buldukları koşullara göre farklı yollar denemektedirler.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim, Finansman, Okul Gelirleri

ABSTRACT

Primary education is compulsory and financed by state in Turkey. However, primary schools have difficulties to maintain adequate finance in order to attain expected educational facilities. The revenues and opportunities of primary schools are different from each other. The major factor of primary school's revenue is the location of school and socio-economic levels of parents. The primary school principals try to use different approaches to increase their revenue based on their opportunities and situations.

Keywords: Primary Education, Finance, School Revenue

GİRİŞ

Her yıl okullara öğrenci kayıtlarının başladığı dönemlerde gündeme gelen ve çok tartışılan konu; velilerin okullara kayıt parası verip vermeyeceği veya okul yöneticilerinin velilerden kayıt parası alıp almayacağı. Milli Eğitim Bakanından illerdeki yöneticilere kadar her yetkili kamuoyuna; hangi yönetici veliden para talebinden bulunursa haber verin biz onlara gerekeni yaparız (soruşturma veya görevden alma gibi) duyurularını yaparlar. Yetkililerin bu uyarıları halka güç verirken, okul idarecileri bir dilemma içindedirler. Bu tartışmalar olurken hiç kimse olayın bir başka boyutunu sorgulamıyor. Okul idarecileri neden veliden para almak zorunda veya devlet bu okullara yeterli miktarda kaynak aktarabiliyor mu? Yöneticiler velilerden tahsil edilen paraları nerede kullanmaktadırlar? Kamu kesiminin, gerek yasalarda öngörülen miktarda ödeneği ayırmaması ve gerekse eğitime taleple oranlı parasal kaynak aktaramamasıyla ciddi bir finansman sorunu yaşanır olmuştur (Kurul- Tural, 2002).

Velilerden para tahsil etmenin Türk toplumunda rasyonellik açısından felsefesi tam olarak anlaşılammıştır. Çünkü tarım toplumu gelenek ve değerlerinin baskın olduğu bir toplumda devletin her şeyden sorumlu olduğu gibi vatandaşlarına eğitim hizmeti sunması da onun temel görevi olarak algılanmaktadır. Hatta okul yöneticileri ve öğretmenlerin öğrencinin velisine kitap, (2003- 2004 öğretim yılında devlet ilköğretim okulunda okuyan bütün

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi

öğrencilerin kitapları parasız olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmıştır) defter gibi araç gereç temin etmeleri istenildiğinde velilerin tepkileri; biz çocukların okula gitmesine izin veriyoruz kalanını da devlet yapsın diyebilmektedirler. Genel olarak toplumumuzda, sağlık ve eğitim gibi insanın yaşamı ve gelişmesindeki iki temel faktörün önemi tam ve doğru olarak algılanıp buna göre karar verildiği söylenemez. Toplum veya bireyin eğitime yaptığı yatırımla gelecekteki kazançları doğru orantılıdır. Eğitime yapılan yatırımın kazançları sadece toplumun ekonomik gelişmesine değil, aynı zamanda fakirlik, hırsızlık, insan istismarı, cinayet gibi sosyal problemlerin azalmasına da neden olmaktadır (Burrup, Brimley ve Garfield, 1993). İlköğretim okullarının nasıl finansman edileceği konusu sadece ülkemizde değil gelişmiş ülkelerde de tartışma konusudur. Özellikle okulların ekonomik durumlarının hizmet verdikleri bölgenin sosyo-ekonomik durumu ile ilişkili olması, eğitimde eşitliği ve hakkaniyeti gündeme getirmiştir. Hatta okullar arası rekabeti artırmak için kupon (Voucher) sistemi denenmektedir (Elchanan ve Geske, 1990). Bu yaklaşımda her öğrencinin devlete maliyeti karşılığında çekini alıp istediği okulda hizmet almasıdır. Eğer okulun fiyatı yüksek ise geri kalanının aile kendisi karşılamak zorunda.

Türk Milli Eğitim Sisteminde ilköğretim dönemi özel bir konuma sahiptir. Çünkü okul çağındaki tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının eğitiminin devlet tarafından sağlanması anayasal bir zorunluluktur. Diğer yandan, ülkemiz nüfusun büyük bir kısmının almış olduğu örgün eğitim sadece bu dönem ile sınırlıdır. Buna rağmen, ülkemizde ilköğretim okullarının finansı konusunda ciddi problemler yaşanmaktadır. Bir araştırmaya göre; şehir merkezindeki okullar 27 çeşit kaynaktan gelir elde ederken, köy okullarının gelirleri 20 çeşit kaynaktan sağlanmaktadır (Kavak, Ekinci ve Gökçe, 1997). Halkın devlete havale ettiği eğitim hizmeti ve devletinde tam olarak finanse edemediği okullar hangi koşullarda eğitim hizmeti vermeye çalışmaktadırlar?

İlköğretim okullarının finansmanı 222 Sayılı ilköğretim kanununa göre şöyle açıklanmaktadır:

a) Her yıl devlet gelirlerinin %3 'ünden az olmamak üzere devlet bütçesinden yapılacak yardımlar,

b) Özel idare bütçelerine yıllık gelirlerinin en az %20' si oranında konulacak ödenekler,

c) Köy okullarında, gelir sağlamak üzere tahsis edilen arazi ve okul bahçesinden elde edilen gelirlerle birlikte köy bütçesine her yıl genel gelirlerinin en az %10'u oranında konulacak ödenekler,

d) Okulun parası varsa bunun faiz gelirleri,

e) Okulda hurdaya ayrılan malların satışında elde edilen gelirler,

f) Vakıf gelirlerinden ayrılacak hisseler de ilköğretimin gelir kaynakları arasındadır. Fakat bu gelir kaynakları ile ilgili hükümler hayata geçirilememiştir.

İlköğretimin Türk Milli Eğitim Sisteminde zorunlu ve finansmanı devlet tarafından karşılanması öngörülmesine rağmen, uygulamada hiçte öyle olmadığını görülmektedir.

İlköğretim Okullarının Karşılaştıkları Finansman Sorunları

Karşılarına gelen öğrenci kitlesi ile okul günlük yaşamını sürdürmek zorunda olan okullar, bu durumda özel finansman kaynaklarını yaratmışlardır (Kurul-Tural, 2002). Bu çalışma hazırlanırken ilköğretim okullarının yöneticileriyle okulların gelir ve finansman durumu ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. ilköğretim okullarının müdür veya müdür yardımcıları okullarının gelirleriyle ilgili açıklamalarında ilköğretim okullarının finansmanındaki farklılığı ortaya koymaktadırlar.

İlköğretim okullarının mali kaynak problemlerini çözmede en çok kullandıkları yaklaşım; öğrenci velilerinden alınan kayıt parasıdır. Veli ile okul-aile birliğinden bir kişi muhatap olmakta ve velinin ekonomik durumuna göre gönüllü makbuz karşılığında bağış alınmaktadır. Eğer veli çocuğunu ikamet ettiği sınırların dışında başka bir okula göndermek isterse bu kayıt parasının miktarı yükselmektedir. Çünkü, okul idaresi çocuğun kaydını kabul etmek zorunda değildir. Aslında velilerin rağbet ettiği okullar ekonomik problemler yaşamamaktadırlar. Çünkü bu okullar o bölgenin en çok tercih edilen okulu oldukları için genelde yardım kaynakları oldukça farklı ve çoktur. Finans problemini en çok yaşayan okullar ise velilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olduğu bölgelerdeki okullardır. Diğer yandan, sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan aileler ikamet ettikleri yerlere bakılmaksızın çocuklarını belli gözde okullara göndermektedirler. Böylece, bu okulların gelirlerini artırmada yardımcı olmaktadır. Diğer yandan velilerin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olduğu okullarda, okul aile işbirliği istenilen düzeyde gelişmediğinden, okulun sosyal ve ekonomik problemlerin çözümüne velilerin katkıları sınırlı olmaktadır. Bu okulların ekonomik problemlerinin yanında öğrencilerin bazı ihtiyaçlarının karşılanmasında bile sorumluluğu idareciler ve öğretmenler üstlenmektedirler. Aileler veli toplantısına gelmekte imtina ederler, özellikle babalar daha da ilgisizdirler. Veliler çocuğunun kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamakta duyarsızdırlar. Hatta, bazı kenar mahallelerde okulu bir gelir kaynağı gibi görüp; bunları neden okul vermiyor diye serzenişte bulunabilmektedirler. Bu durum Kurul- Tural (2002) tarafından da ortaya konulmuştur. ilköğretim okullarının özel finansman kaynaklarının okul bölgesinin sosyo-ekonomik düzeyine göre büyük ölçüde farklılaşmasıyla, okullar arasında önemli düzeyde olanak eşitsizlikleri gözlenmiştir. Gerçekten gecekondü bölgesindeki okullarda katkı payları yada bunun dışındaki gelirleri toplayamazken, görece daha varlıklı olan okullar, daha rahat harcama yapmaktadırlar (s. 337).

Velilerden sağlanan gelirlerden bir başkası ise Eğitime katkı payıdır. Bunlar resmi olarak makbuz karşılığı her dönem için 10 milyon (2003 yılı için) olmak üzere toplam 20 milyon liradır. ilk defa 1997 yılının başında uygulamaya konulan eğitime katkı payı ile velilerden para Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Vakfı Genel Müdürlüğünün makbuzları karşılığında alınmaktadır. Bu bağışlarda velilerin gönüllülüğü esastır ve velinin ekonomik durumu uygun ise katkı payı alınmaktadır. Birden fazla çocuğu ayın okula giden veliler sadece biri için ödeme yaparlar. Köy okullarında ve kırsal kesimde uygulanmamaktadır. Katkı payı uygulamasının ilk başladığında paranın dağıtım oranı şöyle idi;

Vakfın genel merkez payı %25,

İsa KORKMAZ

İl milli eğitim müdürlüğünün payı %5,

İlçe milli eğitim müdürlüğünün payı %5 ve Paraların toplandığı okulun payı %65 dir.

Daha sonra Vakıf merkez yönetim kurulunun 3 Ekim 1997 tarihli toplantısında bu oranların miktarı, Vakfın genel merkez payı %15,

İl milli eğitim müdürlüğünün payı %5,

İlçe milli eğitim müdürlüğünün payı %5 ve

Paraların toplandığı okulun payı %75 değiştirilmiştir.

Paraların toplandığı okulun payı %65 den %75'e çıkarılmasına rağmen, okul idarecileri toplanan paraların okul dışına gönderilmesini velilere anlatmakta güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir.

Okulun kaynak sorununun olduğu kritik zamanlar özellikle kış aylarıdır. Okulun ısınma problemi olduğunda, okul idaresi öğrenci velilerinden ekonomik durumu iyi olanlarla irtibata geçerek okula yakıt aldırarak veya para toplayarak bu sorunu gidermeye çalışmaktadır. Devletin okullara verdiği yıllık yakıt miktarı çoğu okullarda, okulların tükettiği yakıt miktarının üçte biri civarındadır. Diğer 2/3 sini ise okul aile birlikleri sağlanmaktadır. Yine burada ailelerin sosyo-ekonomik durumu etkili olmaktadır.

Okulların diğer bir gelir kaynağı ise okulun kullandığı kitap ve dergilerden okula belli bir yüzdelik verilmesi. Yayın evi temsilcilerinin okula nakit paradan ziyade okulun herhangi bir ihtiyacının (sözelimi okula bilgisayar alımı, öğretmenler odasının düzenlenmesi gibi) gidermesidir. Diğer bir promosyon geliri ise bankalardan sağlanmaktadır. Okul idarecilerinin bir banka ile anlaşarak öğretmenlerin maaşlarının bu bankalar kanalı ile ödenmesi sağlanır. Bu durumda yine bankalar okulların kendileriyle çalışması için okul idarecilerine, okulun herhangi bir ihtiyacım giderme gibi değişik tekliflerle gelmektedirler. Okulun personel açısından büyüklüğü bankadan alacağı promosyonla pozitif ilişkilidir.

Okullardaki kantinlerden sağlanan kira gelirleri de okula mali bir kaynak oluşturmaktadır. Bununla birlikte bazı okullarda 'okul kooperatifi' işletilerek okula gelir sağlanmış olmaktadır. Ayrıca bazı okullar, okula ait arına, kravat, rozet, tişört, eşofman gibi malzemeleri satarak okula gelir elde etmektedirler. Hatta bazen okullar belli mağazalar ile anlaşarak okul kıyafetlerinin satışlarında okula belli miktarda bağış veya okulun ihtiyacım gidermeye çalışmaktadırlar.

Okulda spor kolu için senede bir defaya mahsus olmak üzere velilerden para toplanmaktadır. Bunun miktarı okul idaresi tarafından tespit edilmektedir. Diğer yanda, belli miktarlarda (beş yüz bin ila bir milyon arası) okullar öğrencilerinden karne ve diploma parası almaktadırlar.

Okullardaki ana sınıflarının geliri yine okulun bir başka gelir kaynağım oluşturmaktadır. Okulun bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik durumu bunu olumlu etkilemektedir. Bazı bölgelerdeki ana okulların sınıf sayısı en az iki olurken, bazılarında ise veliler masraflı oluyor diye çocuklarını ana okuluna göndermemektedirler. Sosyo-ekonomik durumu iyi olan çevredeki okullar ana sınıfa gelen her çocuk için 10 milyon civarında aidat toplamaktadırlar. Toplanan paraların bir kısmı ana sınıfının giderlerini (temizlikçi eleman gibi) karşılamakta ve geriye kalanı okula gelir olmakta.

İlköğretim Okullarının Karşılaştıkları Finansman Sorunları

Yine okulun bulunduğu konum ve imkanları ile ilgili diğer gelir kaynakları ise; okulun bahçesinin okul saatleri dışında oto park olarak kullanılması, okuldaki spor salonunun nişan, düğün ve diğer etkinliklere kiralanarak okula gelir elde edilmeye çalışılmaktadır.

Çevrede bulunan değişik dernekler ve vakıflarla (Yardımseverler, Çağdaş Yaşamı Destekleme dernekleri gibi) irtibat kurularak okulun ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır.

Okul adına okul aile birliğinin düzenlediği kermes ve gecelerde elde edilen paralar okulun bir başka gelir kaynağını oluşturmaktadır.

Öneriler

Türkiye'de devlet ilköğretim okullarını idare etmek oldukça zordur. Çünkü belli bir norm veya kritere göre geliri yoktur. Geliri okulun sosyo-ekonomik çevresi ve imkanlarının halka arzı ile doğrudan ilgilidir. Bir başka açıdan ise, okulun geliri okul idare ve yöneticilerinin tamamen özgüven ve becerisine kalmıştır. Eğer okuldaki iş görenler çevrenin olanaklarından iyi yararlanabilirlerse okulun gelirine olumlu katkı sağlamaktadırlar aksi takdirde okulun finansmanında ciddi problemler yaşanmaktadır. Çoğu zaman kamuoyuna 'susuz okul' kış aylarında 'kaloriferleri yanmayan okul' gibi manşetlerle çıkmaktadırlar.

Devlet ilköğretim okullarında en önemli problemlerden birisi; okulların öğrencilerine temiz bir çevre ve hijyenik ortam sağlamada ciddi sıkıntılar yaşamalarıdır. Elbette bu sorunun temelinde de mali kaynak vardır. Bazı okulların temizlik işlerini yapacak hizmetlisi ya hiç yok yada yetersizdir. Bu durumlarda okulun ekonomik durumu iyi ise dışarıdan hizmetli getirebilmektedir. Bunun tersi durumlarda ise okulu öğrenciler temizlemek zorunda. Dolayısıyla, okul ortamı öğrencilerin temizlik ve sağlığı açısından kaygılar uyandırmaktadır.

Sonuç

İlköğretim okullarının finansmanında karşılaştıkları problemlerin çözümünde gerçekçi olmak zorundayız. Ailelere durumu anlatmalıyız ve onların desteğiyle bu sorunun çözüleceğini açıklamalıyız. Velilerimiz ekonomik durumları elverdiği ölçüde okullarımıza yardım etmelidirler. Çünkü, bu hizmetin içindeki kendi çocuklarıdır. Bu sorunun, idareciler kimseden para almayacak açıklamaları yapmakla çözümediğini anlayacak yeterli tecrübeye sahibiz. Bir veli okula 10 milyon eğitime katkı payı vermek istemiyor fakat çocuğunu dershaneye gönderip yüz milyonları harcayabiliyor, bunun nedenini sorgulamalıyız. Okulun gelirini artırmanın bir başka yolu ise okulun imkanlarını daha çok halka sunmaktır. Sözelimi spor salonunun okul dışı zamanlarda ücretli olarak halka açılması gibi. Okullarda halka açık sosyal faaliyetler sunularak (değişik beceri kursları ve sınava hazırlık gibi) maddi kaynak yaratılabilir.

Bu sorunun çözümünde en etkili ve sistematik yaklaşımlardan biride, mahalli idarelerin aldıkları vergilerden belli bir düzenleme ile bir miktarlarını o bölgenin eğitim kurumlarına verilmesi yoluyla okullara mali kaynak sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Burru, E. P. & Brimley, V. Jr. & Garfield, R. R. (1993). Financing Education in a Climate of Change (Fifth Edition). Boston: Allyn and Bacon, Inc.

Cohn E. & Geske, T. G. (1990). Economics of Education. New York: Pergamon press

Kavak, Y. & Ekinci, C. E. & Gökçe, F (1997). İlköğretimde Kaynak Arayışları. Ankara: Pegem

Kurul-Tural, N. (2002). Eğitim Finansmanı. Ankara: Anı Yayıncılık